

ÇALGI VE ŞAN EŞLİĞİNDE PİYANİSTİN REHBERİ

A PIANIST'S GUIDE TO INSTRUMENTAL AND VOCAL ACCOMPANIMENT

Doç. Melina KUYUMCU

İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü, Piyano Anasanat Dalı,
melina.kuyumcu@istanbul.edu.tr

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0000-0002-2848-5834

ÖZET

Bu çalışma, çalgı ve şan eşliğinde piyanistin rolü, teknik gereklilikleri ve müzikal sorumluluklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Birinci bölümde Barok, Klasik ve Romantik Dönem'in eşlik biçimleri nota örnekleriyle sunulmuştur. İkinci bölümde piyanistin eşlikteki rolünü büyük ölçüde etkileyen teknik gereklilikler ele alınmış; partitür okuma, transpoze etme ve doğaçlama gibi önemli unsurlar ele alınmıştır. Müzisyenler arası iletişimde disiplin ve sorumluluk bilincinin önemine değinilmiş, bu gibi değerlerin performans üzerinde önemi vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde ise yaylı ve nefesli çalgıların yapısal farklılıkları incelenmiş, eşlikte dikkat edilmesi gereken noktalara değinilmiştir. Şan ve çalgı icrasındaki farklılıklar ve bunların piyano eşliğine yansımaları incelenmiştir. Piyanistin ikili çalışma öncesi yapacağı yavaş ve detaylı çalışma, eşlik edeceği parti üzerindeki hakimiyetinin önemi ve farklı yorumları incelemenin faydaları belirtilmiştir. Hazırlanan bu rehberin profesyonel ve amatör tüm piyanistlere eşlik uygulamalarında yol göstermesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Piyano Eşliği, Piyanistin Rolü, Teknik Gereklilikler

ABSTRACT

This study aims to examine the pianist's role, technical requirements, and musical responsibilities in instrumental and vocal accompaniment. The first chapter presents accompaniment styles of the Baroque, Classical and Romantic periods, supported with musical examples. The second chapter discusses the technical requirements that significantly influence the pianist's role in accompaniment, addressing key elements such as score reading, transposition and improvisation. The importance of discipline and sense of responsibility in communication among musicians is emphasized, highlighting their impact on performance. The third chapter analyzes the structural differences between string and wind instruments and outlines essential consideration for effective accompaniment. Differences between vocal and instrumental performance and their reflections on piano accompaniment are also examined. The importance of slow and detailed preparation before duo rehearsals, the pianist's command on the upper line and the benefits of exploring different interpretations are underlined. This guide is intended to provide direction for both Professional and amateur pianists in their accompaniment practice.

Keywords: Piano Accompaniment, Pianist's Role, Technical Requirements

1. GİRİŞ

Konservatuvarlarda piyano eğitimi alan öğrencilerin önemli bir kısmı kariyerlerini konser piyanistliği üzerine inşa etmeyi hedefler. Ancak bu hedefe ulaşabilenlerin sayısı oldukça sınırlıdır. Buna karşın öğrencilerin eğitim sürecinde aldığı oda müziği ve eşlik dersleri, onların eşlik piyanistliği alanında da uzmanlaşabilmeleri için önemli bir temel oluşturur. Genel kanının aksine, eşlik piyanistliği solo piyanistlikten daha az beceri gerektiren bir alan değildir. Aksine, eşlik yapacak piyanist; diğer çalgıların teknik ve tınısal özelliklerine hâkim olmalı, farklı anahtarları okuyabilmeli, transpoze yapabilmeli ve gelişmiş bir ilk görüşte çalma (deşifre) becerisine sahip olmalıdır. Bunun yanında sağlam ritim duygusu, müzikal dönemlere ilişkin stil bilgisi, geniş bir repertuvar hâkimiyeti ve müzikal iletişim yetisi gerekir.

Eşlik piyanistleri için İngilizce 'de geleneksel olarak kullanılan *accompanist* (eşlikçi) terimi günümüzde yerini giderek *collaborative* (işbirlikçi) kavramına bırakmıştır. Bu değişim, piyanistin icradaki rolünü “eşlik eden kişi” olmaktan çıkarıp, “eşit düzeyde işbirlikçi sanatçı” konumuna taşımıştır. Barok dönemden günümüze piyanonun gelişen yapısal olanakları ve icra teknikleriyle, piyanonun eşlikteki işlevi güçlenmiş; birçok durumda piyanonun müzikal anlatımda başat rol üstlenmesine yol açmıştır.

Bu çalışmanın amacı; çalgı ve şan eşliği alanında uzmanlaşmak isteyen konservatuvar öğrencileri, amatör ve profesyonel müzisyenler için tarihsel, teknik ve performans açısından yol gösterici bir rehber sunmaktır.

2. ÇALGI VE ŞAN EŞLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Barok Dönem

Barok dönemde (1600–1750) A. Corelli, J.B. Lully ve A.Vivaldi gibi besteciler, “Trio Sonatı” formunu yaygın biçimde kullanmışlardır. Bu tür, iki melodik çalgı (iki keman veya obua ve flüt) ile bir bas çalgısından oluşur (fagot veya viyolonsel) ve armonik temeli sağlayan klavsen ya da org eşliğiyle tamamlanır. Üç bağımsız ses partisi olduğundan bu eserler *trio sonata* olarak adlandırılmıştır.

Eşlik partisi, *basso continuo* sistemi üzerine kuruludur. Sol el bas hattını yürütürken, sağ el çoğunlukla şifreli bas işaretleri (figured bass) doğrultusunda doğaçlama akor çalar. Bas hattı altında yer alan ve armonik aralıkları temsil eden rakamlar piyaniste yol gösterir. Bununla birlikte bu eşlik biçimi dönemin önemli unsurlarından olan süslemeler için geniş olanak sağlar. Piyanist bas partisindeki şifreleri takip ederek oluşturduğu armoniye sağ elde süslemeler ekleyerek destek sağlar. Özellikle şan eşliğinde metnin anlatımını daha fazla dramatize etmek için kullanılan dissonant (uyumsuz) akorlar bu dönemde sıkça görülür. Barok Dönem eşlik pratiğinde doğaçlama becerisi ve şifreli bas okuma hızı, piyanist için en değerli nitelikler olarak kabul edilmiştir.

Largo

Violino I
Violino II
Violone (Violoncello)
Arcileuto
Organo

Şekil1: Corelli Trio Sonata Op. 3 No 4

2.2. Klasik Dönem

1711 yılında çalgı yapımcısı Bartolome Cristofori'nin (1655-1731) "fortepiano"yu icat etmesi ile piyanonun eşlik biçimi de değişmeye başlar. Bu yeni çalgıyla elde edilebilen hafif ve kuvvetli sesler ve çalgıya bağlı (legato) çalma imkânı sağlamasıyla birlikte dönemin bestecileri piyanonun eşlik modelinde değişikliklere gitmişlerdir. W. A. Mozart'ın keman-piyano sonatları, piyanolu trio ve kuartetlerinde piyanonun halen armonik yapıyı sağladığı fakat bununla birlikte müzikal cümlelerle anlatımın etkin bir parçası haline geldiği görülür. J. Haydn'ın piyanolu triolarında dikkati çeken, piyanonun baskın, keman ve viyolonsel destekleyen, eşlik eden rolünde oluşlarıdır.

Klasik dönem şan-piyano liedlerinde ise, piyano artık yalnızca armonik temel değil; metin ve müzik arasında köprü kuran anlatıcı karaktere bürünmüştür. Mozart'ın Abendempfindung (K.523) adlı liedinde piyano, şiirin melankolik atmosferini belirginleştiren arpej figürleriyle vokali tamamlar.

Andante.

Singstimme.

Pianoforte.

A - bend ist's, die Son - ne ist ver-

schwun - den und der Mond strahlt Sil - ber-glanz;

Şekil 2: Mozart Abendempfindung (KV 523)

2.3. Romantik Dönem

Romantik Dönem'de piyanonun eşlik rolü tam anlamıyla dönüşmüştür. Beethoven ile başlayan bu süreçte, piyanonun melodik ve armonik gücü çoğu zaman eşlik ettiği çalgı ile eşit hatta daha baskın hale gelmiştir. Bestecinin keman-piyano sonatları, döneminde "piyano-keman sonatları" olarak anılmıştır; çünkü piyano partisi bağımsız bir müzikal anlatım değeri taşır. Yine Romantik Dönem'in önemli bestecilerinden J. Brahms'ın keman-piyano, klarnet-piyano için yazdığı sonatlarında piyanistik açıdan son derece güç pasajlar dikkat çeker. R. Schumann ve F. Schubert'in eserlerinde piyano, eşlik ettiği enstrümanla birlikte duygusal anlatımın merkezinde yer alır. Özellikle Schumann, Schubert ve Brahms'ın liedlerinde piyano vokale yalnızca eşlik etmez, rüzgâr, dalga gibi doğa seslerini ve duygusal atmosferi betimleyen "anlatıcı" işlevi üstlenir. Örneğin Schubert'in *Die Forelle* (D.550) adlı liedinde piyanonun akıcı 16'lık figürleri dereyi, aniden kesilen eşlik balığın yakalanmasını tasvir eder.

Romantik Dönem'in sonuna gelindiğinde eşlik piyanistinin rolü yeniden tanımlanmıştır.

Singstimme.

Pianoforte.

In ei - nem Bäch-lein

hel - le, da schoß in fro - her - Eil die lau - ni - sche Fo -

Şekil 3: Schubert Die Forelle Op. 32

3. EŞLİKTE PİYANİSTİN ROLÜ VE NİTELİKLERİ

3.1. Teknik Yeterlilik

Eşlik piyanistinin teknik yeterliliği, bir konser piyanistinin düzeyinde olmalıdır. Parmak çevikliği, artikülasyon, ses dengesi, nüans kontrolü ve pedal kullanımı, işbirliğinin başarısını doğrudan etkiler. Tril, gam, arpej ve oktav hâkimiyeti gibi teknik becerilerin sağlamlığı, icra sırasında hem güven hem de esnek müzikal ifade sağlar.

3.2. Partitür Okuma, Transpoze Etme ve Doğaçlama

Eseri deşifreye başlamadan dikkat edilmesi gereken unsurlar; anahtar, donanım, ölçü işareti (2/4, 3/4'lük) eser içinde kullanılan arızalar ve eserin hızını gösteren tempo birimidir. İcra sırasında yapılması gereken yavaşlama (ritardando) ve hızlanmalar (accelerando) mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Viyolonsel, viyola, klarnet gibi çalgılar farklı anahtar kullandıklarından bu anahtarları okuma becerisi eşlikçi açısından önem arz eder. Piyanist eşlik ettiği çalgı veya ses partisini takip edebilmeli, aynı anda üç satırı bir arada görebilmelidir.

Piyanistin hızlı deşifre etme becerisine sahip olması eşlik uygulamalarında kritik öneme sahiptir. İlk görüşte okuma becerisinin geliştirilmesi için mutlaka yeni, kısa bir eser ele alınmalı ve geçen her gün eserlerin güçlük derecesi artırılarak beyin-el koordinasyonu arzu edilen düzeye getirilmelidir.

Şan eşliğinde sıklıkla ihtiyaç duyulan transpoze etme, ilk görüşte çalma pratiğiyle benzer uygulamalarla geliştirilebilir. Farklı ses renkleri (tenor, soprano, alto) farklı ton aralıkları kullandığından ötürü eserin mevcut tonunu değiştirmek gerekebilir.

Bu noktada piyanist ilk başta yarım veya tam ton transpoze çalışmaları yapmalı, daha sonra aralıklar genişletilerek uygulamaya devam edilmelidir. Armonik yapı bilgisi kuvvetli piyanistlere Barok Dönem eşliğinde doğaçlama yetenekleri avantaj sağlayacaktır. Bu beceri icra esnasında yaşanabilecek kazalara karşı da kolaylık sağlar.

3.3. Müzisyenler Arası İletişim ve Uyum

Yapılan icra tek kişilik bir performans olmadığından müzisyenlerin birbiriyle uyumu ve iletişimi performans üzerinde önemli rol oynar. Bu noktada birlikteliğin *işbirliği* özelliği öne çıkar. Piyanist, partneriyle iletişim içinde olmalı; tempo, nüans ve müzikal yorum konularında fikir alışverişinde bulunarak her iki yorumcunun icra edilen eserde önemsedığı noktalarla ilgili çalışılmalıdır. Disiplin, dakiklik ve profesyonel sorumluluk bilinci, işbirliğinin verimliliğini artıran kişisel niteliklerdir. Bu unsurlar performansın kalitesini arttıracak ve eserin bütünlüğünü etkileyecektir.

4. ÇALGI VE ŞAN EŞLİĞİNDE PİYANİSTE YARDIMCI UNSURLAR

Çalgı eşliğinde en sık karşılaşılan işbirliği, yaylı çalgı ailesi ile gerçekleştirilmektedir. Yaylılar; keman, viyola, viyolonsel ve kontrbass oluşur. Piyano eşliğine ihtiyaç duyulan geniş bir repertuvara sahip bu çalgıların teknik özelliklerinin incelenmesi, eşlik piyanisti için oldukça faydalıdır. Yay değişimleri, pizzicato (tel çekerek çalma), legato (bağlı çalma) gibi teknikler; piyanistin daha *leggiero* (hafif ve zarif) bir tuşe ile çalmasını gerektirebilir. Yay değişimlerinde geçişlere dikkat etmek ve nüans dengesini sağlamak piyanistin öncelikli sorumlulukları arasındadır. Nefesli çalgılar; tahta ve bakır nefesliler olmak üzere ikiye ayrılır. Bu çalgıların yapısal özelliklerini bilmek, eşlikte önemli bir avantaj sağlar. Nefesliler yaylılara nazaran daha geniş bir dinamik alana sahiptir. Bu nedenle *forte* veya *fortissimo* nüans gerektiren pasajlarda piyanist nefesli saz eşliğinde rahatlıkla icra edebilir. Tahta nefesli eşliğinde çalgıcının nefes alma noktalarının dikkate alınması ve piyanistin nota üzerine gerekli işaretlemeleri yapması gerekir. Böylece icra esnasında birliktelik en iyi şekilde elde edilir. Özellikle obua ve fagot gibi çift kamışlı çalgılarda çoğu zaman hızlı nefes ve artikülasyon değişimleri gerekebilir. Bu tip teknik detaylar bu çalgılara icra esnasında dinlenme noktalarına ihtiyaç doğuracağından piyanist özellikle konçerto eşliklerinde, orkestral partinin bütününe çalmak için azami çaba göstermelidir. Ayrıca *Sib* klarinet ve *Mib* alto saksofon gibi çalgılara eşlikte piyanistin transpoze okuma becerisi eşlik sürecini önemli ölçüde kolaylaştırır. Bakır nefeslilerden trompet, trombon ve korno piyanistlerin sıklıkla eşlik ettiği çalgılardır. Bu çalgılar, ses iletimi özellikleri bakımından birbirinden ayrılır. Dolayısıyla eşlik sırasında tını farklılıkları dikkate alınarak uyum içinde hareket edilmesi gerekir.

Sahnede eşlik düzeni açısından; yaylı çalgılarla çalışırken piyano kapağının çeyrek veya yarım, nefesli çalgılarla yarım açık konumda olması önerilir. Nefesli çalgılar arasında ses rengi bakımından yumuşak bir tona sahip olan flüt ile eşlikte ise ses dengesi hassas biçimde sağlanmalı, piyanist özellikle bu çalgının sesini bastırmamaya gayret göstermelidir.

Şan eşliğinde, somut içeriğe sahip bir metin bulunduğundan piyano; sözlerde ifade edilen duygu, imge ve atmosferi armonik ve ritmik araçlarla destekleyen bir rol üstlenir. Rüzgâr, kuş sesi ve dalga hareketi gibi doğa unsurları, piyanoda gerilim ve hareketlilik yoluyla betimlenebilir. Bir piyanistin şan eşliğinde en büyük yardımcısı eserin tekstine olan hakimiyeti ve anlatılan hikaye veya şiirle müziği harmanlayabilmesidir. Buna karşı çalgı eşliğinde aktarılmak istenen duygular daha soyut olduğundan , iki icracı arasındaki cümleme, ritmik birlik ve armonik uyum farklı bir önem taşır. Eserin bütünlüğü ancak bu unsurların birlikteliğiyle dinleyiciye yansıtılabilir. İnsan sesine eşlikte piyanist sözlerle birlikte yavaşlama ve hızlanma eğilimini daha kolay hisseder. Öte yandan nefesli ve yaylı çalgı eşliğinde piyanist her an dikkatli olmalı ve çalgının yapısını ve teknik imkânlarını gözeterek eşlik etmelidir.

Her eser aynı güçlük derecesine sahip olmadığından piyanistin yapacağı en verimli çalışma, yavaş tempoda detaylı bir şekilde çalışmak ve zor pasajlara parmak numaraları eklemek olacaktır. Bunun yanında, prova öncesinde eserin farklı yorumlarını dinlemek, eserin bütününe hâkimiyet sağlar.

Piyanistin, eşlik ettiği partiyi şan veya çalgı fark etmeksizin öğrenmesi yapılacak en doğru çalışmalardan biridir. Günümüzde dijital müzik platformlarının erişilebilirliği sayesinde bu çalışma oldukça kolaylaşmıştır.

Çalgı ve şan eşliği fark etmeksizin dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, ortaya konan müziğin bütünlüğüdür. Tını, renk değişimleri, ritmik karakter ve cümlelemedeki uyum; iki icracının ortak yorumu ile tek bir ses bütünlüğü oluşturur. Bu bütünlük ise icracıların ulaşabileceği en olgun ve sanatsal performansı sağlar.

5. SONUÇ

Çalgı ve şan eşliği, piyanistin yalnızca teknik yeterliliğini değil, aynı zamanda müzikal zekâsını, duyarlılığını ve iletişim becerisini ortaya koyan çok yönlü bir sanat alanıdır. Tarihsel süreç boyunca piyanonun eşlikteki rolü, Barok Dönem 'de klavsenin armonik temeli sağlamasından öteye geçerek, Romantik Dönem 'de müzikal anlatımın etkin bir bileşeni hâline gelmiştir. Günümüzde eşlik piyanistliği, yalnızca icracıya destek sağlamakla sınırlı olmayan, aksine müzikal bütünlüğü sağlayan, yönlendiren ve tamamlayan bir sanat pratiği olarak değerlendirilmektedir.

Eşlik yapan piyanist, teknik açıdan bir solist kadar donanımlı olmalı; aynı zamanda farklı çalgıların ve insan sesinin yapısal özelliklerini, nefes ve cümleme biçimlerini iyi tanımalıdır. Transpozisyon, doğaçlama, bir bakışta okuma (deşifre) gibi beceriler, profesyonel bir eşlikçinin en temel araçları arasında yer almalıdır. Ayrıca müzisyenler arası iletişim, empati ve uzlaşma, başarılı bir müzikal birlikteliğin vazgeçilmez unsurlarıdır.

Sonuç olarak, eşlik piyanistliği yalnızca bir 'yardımcı rol' değil, müzikal diyalogun merkezinde yer alan yaratıcı bir ortaklıktır. Bu bakış açısı, hem performans kalitesini yükseltecek hem de piyanistlerin mesleki kimliğini daha saygın bir konuma taşıyacaktır. Ülkemizdeki konservatuvarlarda bu alanda yapılan çalışmaların geliştirilmesi, geleceğin piyanistlerinin daha bilinçli, esnek ve sanatsal açıdan bütüncül bireyler olarak bu alanda yetişmelerine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Algernon, H. L. (1916.) The Art Of Accompanying, G. Schirmer, Inc, New York.
Cranmer, P. (1970). The Technique of Accompaniment. Books Ltd, London.
Katz, M. (2009). The Compete Collaborator: The Pianist as a Partner. Oxford University Press, Oxford
Loft, A. (1973)Violin And Keyboard Volume I. Amadeus Press. Portland, Oregon
Moore, G. (1959). The Unashamed Accompanist, The Macmillan Company, New York Yang, L.(2023). “Developing Collaborative Skills in Piano Students” Graduate Thesis, West Virginia University, West Virginia.